

Соціальна ідентичність та конфлікти в модерному соціумі

Робоча програма навчальної дисципліни (Силабус)

Реквізити навчальної дисципліни

Рівень вищої освіти	<i>Перший (бакалаврський)</i>
Галузь знань	<i>05Соціальні та поведінкові науки</i>
Спеціальність	<i>054 Соціологія</i>
Освітня програма	<i>Врегулювання конфліктів і медіація</i>
Статус дисципліни	<i>Нормативна</i>
Форма навчання	<i>очна(денна)/заочна/дистанційна/змішана</i>
Рік підготовки, семестр	<i>2/3 курс, осінній семестр</i>
Обсяг дисципліни	<i>5 кред. ЄКТС/150 годин</i>
Семестровий контроль/ контрольні заходи	<i>Залік</i>
Розклад занять	<i>Лекції: Практичні заняття:</i>
Мова викладання	<i>Українська/Англійська</i>
Інформація про керівника курсу / викладачів	<i>Лектор: к.с.н., доцент Коржов Геннадій Олександрович, korzhovga@gmail.com</i>
Розміщення курсу	<i>https://classroom.google.com/</i>

Програма навчальної дисципліни

1. Опис навчальної дисципліни, її мета, предмет вивчення та результати навчання

В загальному сенсі ідентичність можна визначити як, з одного боку, уявлення індивіда про самого себе як носія певних якостей, рис, властивостей, вмінь тощо, які відрізняють його від інших людей, роблять його своєрідним і неповторним, а також надають відчуття тяглості і спадковості, незмінності в часі та просторі. З іншого боку, ідентичність передбачає самоототожнення індивідом себе з певними соціальними, професійними, національними, територіально-просторовими, класовими, релігійними та іншими спільнотами, емоційне та нормативно-ціннісне ставлення до своєї групової належності. В першому випадку прийнято казати про персональну або особисту ідентичність, а в другому – про колективну або групову. І перша, і друга за своїм природою, походженням і моделями презентації є соціальною.

Ідентичність належить до числа найбільш актуальних феноменів, які протягом кількох останніх десятиліть привертають підвищену увагу не тільки науковців, але й політиків,

журналістів і широкого загалу. Зацікавленість в даній проблематиці не є випадковою і пояснюється тими глобальними трансформаціями, які є безпрецедентними за своїми масштабами та глибиною, втягують до орбіти свого впливу тією чи іншою мірою всі суспільства. Ідентичність набуває характер проблеми, коли те, що зовсім недавно видавалось цілісним, стійким і стабільним, набуває рис сумнівності, плинності та невизначеності. Відомий англійський соціолог Е.Гіденс характеризує сучасну ідентичність як таку, що переживає «кризу», а інший видатний мислитель З.Бауман визначає новітню ситуацію з ідентичністю як її «відкриття» в глобалізованому світі. Подібні характеристики не випадкові та відображають особливості реальних ідентифікаційних процесів в сучасну добу. Дана тематика є надзвичайно актуальною для сучасної України, де останніми роками посилюються процеси становлення сучасної української нації, зміцнення національної ідентичності і, водночас, поширення проєвропейських орієнтацій та європейської ідентичності. Ці зміни в ідентифікаційних моделях і практиках відбуваються на тлі глибоких трансформацій різних сфер життя та військового конфлікту на сході країни, а з 2022 року – повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Ми живемо в епоху радикальних соціальних перетворень, які відбуваються на локальному, регіональному, національному та глобальному рівнях та які призводять до глибокої кризи в царині конструювання та підтримування соціальних ідентичностей. Знайомі, вкорінені та санкціоновані суспільством зразки та моделі само-ідентифікації зазнають істотних змін, ставляться під сумнів, підриваються, в той час як нові ще тільки формуються. Відбуваються зміни всієї системи категоризації навколишнього світу. Ось чому вивчення процесів само-ідентифікації становить винятковий теоретико-пізнавальний та науково-практичний інтерес.

Соціальна ідентичність може розглядатись як принцип пізнання та орієнтації в навколишньому соціальному середовищі та як стрижневий елемент в системі соціальної категоризації світу. Спільна ідентичність зумовлює подібність об'єктивних інтересів, соціальних практик, ціннісних орієнтацій, структурних контекстів і змісту соціальної інтеракції, наявність конгруентних картин світу та схожість «Я-концепцій». Вірогідно, що носії певної ідентичності поділяють ті ж самі когнітивні моделі, тобто принципи категоризації навколишнього світу, його розподілу на «ми» та «вони», компоненти світогляду, розуміння матеріальних і політичних умов і інтересів. Врешті решт, це призводить до створення символічних і ментальних кордонів, соціальної дистанції та конфліктів між групами та категоріями.

Відповідно до вимог ОПП **метою дисципліни** є формування у студентів здатностей:

- Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях (ЗК01);
- Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями (ЗК08);
- Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології (ЗК09);
- Здатність генерувати нові ідеї (креативність) (ЗК10);

- Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (ЗК12);
- Здатність вести дослідницьку діяльність, включаючи аналіз проблем, постановку цілей і завдань, вибір способу й методів дослідження, а також оцінку його якості (ЗК14);
- Здатність оперувати базовим категоріально-понятійним апаратом соціології (ФК01);
- Здатність до опанування та використання основних класичних та сучасних соціологічних теорій (ФК02);
- Здатність аналізувати соціальні зміни, щовідбуваються в Україні та світі в цілому (ФК03);
- Здатність збирати, аналізувати та узагальнювати соціальну інформацію з використанням соціологічних методів (ФК04);
- Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації (ФК06);
- Здатність презентувати результати соціологічних досліджень для фахівців та нефахівців (ФК07);
- Здатність здійснювати аналіз соціальних причин та наслідків конфлікту (ФК09).

Завданням дисципліни є формування наступних результатів навчання:

- Розуміти історію розвитку соціології, її сучасні концепції та теорії, основні проблеми (РН02);
- Застосовувати положення соціологічних теорій та концепцій до дослідження соціальних змін в Україні та світі (РН03);
- Пояснювати закономірності та особливості розвитку і функціонування соціальних явищ у контексті професійних задач (РН04);
- Вміти використовувати інформаційно-комунікаційні технології у процесі пошуку, збору та аналізу соціологічної інформації (РН07);
- Обґрунтовувати власну позицію, робити та аргументувати самостійні висновки за результатами досліджень і аналізу професійної літератури (РН08);
- Вміти розробляти програму соціологічного дослідження (РН09);
- Володіти навичками збору соціальної інформації з використанням кількісних та якісних методів (РН10);
- Презентувати результати власних досліджень для фахівців і нефахівців (РН11).

2. Пререквізити та постреквізити дисципліни (місце в структурно-логічній схемі навчання за відповідною освітньою програмою)

Для успішного засвоєння даної дисципліни студенти мають пройти навчання з наступних навчальних дисциплін: «Загальна соціологія – 1, 2», «Методологія, методи та технології соціологічних досліджень – 1», «Вступ до соціологічної професії», «Історія соціології – 1, 2», «Соціологія особистості, освіти та культури». Крім того, бажано також мати базові навички роботи зі спеціалізованим програмним забезпеченням з обробки та аналізу кількісної соціальної інформації (напр., Excel та/або OCA, SPSS) та середній рівень володіння англійською мовою не нижче A2.

Отримані під час навчання з даної дисципліни знання, вміння та навички можуть з успіхом застосовуватись при опануванні в подальшому таких дисциплін, як «Соціологія модерну та модернізації», «Сучасні соціологічні теорії – 1, 2», «Соціологія цінностей», «Нерівності, конфлікти і соціальна справедливість», «Методологія, методи та технології соціологічних досліджень», «Соціологічні дослідження соціальних структур, організацій та управління – 1, 2», «Моделювання та прогнозування конфліктів», «Соціологія професійного успіху», «Соціологія комунікації за умови конфлікту» та інших спеціальних і галузевих соціологічних дисциплін, а також при написанні бакалаврської кваліфікаційної роботи.

3. Зміст навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	Всього	у тому числі			
		Лекції	Практичні (семінарські)	Лабораторні (комп'ютерний практикум)	СРС
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В КЛАСИЧНІЙ ТА СУЧАСНІЙ СОЦІОЛОГІЧНІЙ ДУМЦІ. СОЦІАЛЬНІ ІДЕНТИЧНОСТІ В МОДЕРНУ ДОБУ.					
Тема 1.1. Вступ до курсу «Соціальна ідентичність та процеси модернізації».	7	2	2	0	3
Тема 1.2. Стан і перспективи дослідження ідентичностей у вітчизняній соціології.	5	0	2	0	3
Тема 1.3. Ідентичність особистості як предмет аналізу в соціальній психології.	7	2	2	0	3
Тема 1.4. Соціальна ідентичність: поняття, контексти, концепції.	5	0	2	0	3
Тема 1.5. Соціологічні концептуалізації ідентичності: класичний етап.	7	2	2	0	3
Тема 1.6. Соціологічні концептуалізації ідентичності: пост-класичний (сучасний) етап-1.	5	0	2	0	3
Тема 1.7. Соціологічні концептуалізації ідентичності: пост-класичний (сучасний) етап-2.	7	2	2	0	3
Тема 1.8. Процеси ідентифікації в умовах сучасності (модерну) та пост-сучасності (пост-модерну).	5	0	2	0	3
Тема 1.9. Конфлікти ідентичностей в сучасному світі.	7	2	2	0	3
Контрольні заходи	не передбачено				
Разом за розділом 1	55	10	18	0	27

**РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ В
СОЦІОЛОГІЇ**

Тема 2.1. Методологічні аспекти емпіричного дослідження соціальної ідентичності-1.	5	0	2	0	3
Тема 2.2. Методологічні аспекти емпіричного дослідження соціальної ідентичності-2.	7	2	2	0	3
Тема 2.3. Кількісні методи вимірювання соціальної ідентичності-1.	5	0	2	0	3
Тема 2.4. Кількісні методи вимірювання соціальної ідентичності-2.	7	2	2	0	3
Тема 2.5. Якісні методи дослідження соціальної ідентичності.	5	0	2	0	3
Тема 2.6. Біографічний метод та історія сім'ї в дослідженнях соціальної ідентичності.	7	2	2	0	3
Тема 2.7. Включене спостереження, автоетнографія та кейс-стаді як методи дослідження соціальної ідентичності.	5	0	2	0	3
Тема 2.8. Фокус-група як метод дослідження соціальної ідентичності.	7	2	2	0	3
Тема 2.9. Критична соціологія як методологія дослідження соціальної ідентичності.	5	0	2	0	3
Разом за розділом 2	53	8	18	0	27
ДКР	42	-	-	-	42
Всього годин:	150	18	36	0	96

Заочна форма навчання

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	Всього	у тому числі			
		Лекції	Практичні (семінарські)	Лабораторні (комп'ютерний практикум)	СРС
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В КЛАСИЧНІЙ ТА СУЧАСНІЙ СОЦІОЛОГІЧНІЙ ДУМЦІ. СОЦІАЛЬНІ ІДЕНТИЧНОСТІ В МОДЕРНУ ДОБУ.					
Тема 1.1. Вступ до курсу «Соціальна ідентичність та процеси модернізації».	7	2	0	0	5
Тема 1.2. Стан і перспективи дослідження ідентичностей у вітчизняній соціології.	6	0	0	0	6
Тема 1.3. Ідентичність особистості як предмет аналізу в соціальній психології.	6	0	0	0	6
Тема 1.4. Соціальна ідентичність: поняття, контексти, концепції.	6	1	0	0	5
Тема 1.5. Соціологічні концептуалізації ідентичності: класичний етап.	6	0	0	0	6
Тема 1.6. Соціологічні концептуалізації ідентичності: пост-класичний (сучасний) етап-1.	6	1	0	0	5
Тема 1.7. Соціологічні концептуалізації ідентичності: пост-класичний (сучасний) етап-2.	6	0	0	0	6
Тема 1.8. Процеси ідентифікації в умовах сучасності (модерну) та пост-сучасності (пост-модерну).	6	0	0	0	6
Тема 1.9. Конфлікти ідентичностей в сучасному світі.	5	0	0	0	5
Контрольні заходи	не передбачено				
Разом за розділом 1	54	4	0	0	50
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ В СОЦІОЛОГІЇ					
Тема 2.1. Методологічні аспекти емпіричного дослідження соціальної ідентичності-1.	6	0	1	0	5
Тема 2.2. Методологічні аспекти емпіричного дослідження соціальної ідентичності-2.	6	0	0	0	6
Тема 2.3. Кількісні методи вимірювання соціальної ідентичності-1.	7	0	1	0	6

Тема 2.4. Кількісні методи вимірювання соціальної ідентичності-2.	6	1	0	0	5
Тема 2.5. Якісні методи дослідження соціальної ідентичності.	6	0	0	0	6
Тема 2.6. Біографічний метод та історія сім'ї в дослідженнях соціальної ідентичності.	6	1	0	0	5
Тема 2.7. Включене спостереження, автоетнографія та кейс-стаді як методи дослідження соціальної ідентичності.	6	0	0	0	6
Тема 2.8. Фокус-група як метод дослідження соціальної ідентичності.	6	0	0	0	6
Тема 2.9. Критична соціологія як методологія дослідження соціальної ідентичності.	5	0	0	0	5
Разом за розділом 2	54	2	2	0	50
ДКР	42	-	-	-	42
Всього годин:	150	6	2	0	142

4. Навчальні матеріали та ресурси

4.1. Базова література:

1. Аршава І.Ф. Соціальна ідентичність особистості в модернових умовах: колективна монографія /І.Ф. Аршава [та 14 інших]; за науковою редакцією І.Ф. Аршава. – Дніпро: К.О. Біла, 2018.
2. Гнатюк О.Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність / Пер. с пол. /О.Гнатюк. – Київ: Критика, 2005.
3. Сміт Е. Національна ідентичність / Пер. с англ. /Е.Сміт. – Київ: Основи, 1994. – 224 с.
4. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості / Пер. с англ. / Ф.Фукуяма. – Київ: Наш Формат, 2020.

4.2. Допоміжна література

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти / Пер. с англ. / Б. Андерсон. – Київ: Критика, 2001.
2. Гібернау М. Ідентичність націй / Пер. с англ. / М. Гібернау. – Київ: Темпора, 2012.
3. Коржов Г.О. Територіальні ідентичності: концептуальні інтерпретації в сучасній зарубіжній соціологічній думці / Г.О.Коржов // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – №1. – С.107-124.
4. Куромія Х. Зрозуміти Донбас / Пер. с англ. / Х.Куромія. – 2-е вид. – Київ: Дух і Літера, 2016.
5. Львів – Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні / Україна модерна. Спеціальний випуск / За ред. Я.Грицака, А.Портнова, В.Сусака.– Київ-Львів: Критика, 2007.
6. Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста / Пер. з англ. / Дж. Г. Мід. – Київ: Український Центр духовної культури, 2000. – 416 с.
7. Castels M. The Power of Identity. – 2nd ed. – Chichester: Wiley-Blackwell, 2010.
8. Giddens A. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. – London: Polity, 1991.
9. Jenkins R. Social Identity. – 3rd ed. – London, New York: Routledge, 2008. – 246p.
10. Measuring Identity: A Guide for Social Scientists / Abdelal R., Herrera Y., Johnston A.I., McDermott R. (eds.). – Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

4.3. Навчальні онлайн ресурси

1. <http://www.socio-journal.kpi.kiev.ua> – Вісник КПІ ім. Ігоря Сікорського. Соціологія. Політологія. Право.
2. <http://i-soc.com.ua/journal/content.php> – Соціологія: теорія, методи, маркетинг.
3. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.
4. <https://prometheus.org.ua> – Онлайн-курси України та світу.
5. <https://coursera.org> – Онлайн-курси.

Всі зазначені вище джерела є доступними в бібліотеці КПІ ім. І.Сікорського, Інтернеті або на сторінці дисципліни в Google Classroom, а також в методичному кабінеті кафедри соціології (ауд. 503, корп.7). Обов'язкові до прочитання фрагменти будуть вказані під час проходження відповідних тем.

5. Методика опанування навчальної дисципліни(освітнього компонента)

Лекційні заняття

№ з/п	Назва теми лекції та перелік основних питань
1.1	<p>Тема: Вступ до курсу «Соціальна ідентичність та процеси модернізації»</p> <p>Основні питання: Актуалізація ідентифікаційної проблематики в сучасному світі: причини та наслідки. Предмет дисципліни, структура та задачі курсу. Зв'язок курсу з іншими дисциплінами соціально-гуманітарного циклу та її місце в системі професійної підготовки соціолога. Філософія, психологія та соціологія ідентичності: специфіка підходів.</p> <p>СРС: Порівняти поняття «соціальна роль» і «соціальна ідентичність». Записати в таблиці критерії порівняння та результати аналізу.</p>
1.3	<p>Тема: Ідентичність особистості як предмет аналізу в соціальній психології</p> <p>Основні питання: Соціально-психологічне осмислення проблеми ідентичності: Я-образ, Я-концепція, само-категоризація. Соціально-психологічні теорії ідентичності (теорія соціальної ідентичності Г.Теджфел, теорія соціальної категоризації Дж.Тернер).</p> <p>СРС: Проаналізувати результати тесту на визначення локусу контролю.</p>
1.5	<p>Тема: Соціологічні концептуалізації ідентичності: класичний етап</p> <p>Основні питання: Класичні концепції вивчення ідентичностей та ідентифікаційних процесів. Структурна (структурно-функціональна) парадигма дослідження проблематики ідентичності. Теорія ідентифікації Фрейда та її можливі соціологічні імплікації. Роль Е. Еріксона в розробці теорії ідентичності. Теорія ідентичності Дж.Г.Міда.</p> <p>СРС: Порівняти імпульсивне та рефлексивне «Я» (I – me). Результати порівняння презентувати у вигляді таблиці.</p>
1.7	<p>Тема: Соціологічні концептуалізації ідентичності: пост-класичний (сучасний) етап-2</p> <p>Основні питання: Етнометодологія соціальної ідентичності. Ідентичність особи у світі повсякденних соціальних дій (Г.Гарфінкель). Рольова ідентичність та техніки презентації в драматургічній соціології І.Гофмана. Поняття «рольової дистанції» як механізму підтримування Я-ідентичності. Три моделі ідентичності Р.Роббінса ('Identity Culture and Behaviour'): модель здоров'я, інтеракційна та світоглядна моделі. Структурно-процесуальна психосоціологічна модель ідентичності (G.Breakwell, M.Melchior, Z.Bokszański): структурні елементи та динамічні процеси (акомодация, асиміляція, оцінювання). «Ідентичність під загрозою»: джерела загроз і стратегії їх подолання (Г.Брейквел). Чотири принципи ідентичності (самоповага, само-ефективність, своєрідність, безперервність). Постмодерністська лінія теоретизування. Критика досліджень ідентичності, концептуальних понять і дослідницьких стратегій (Р.Брюбейкер, Ф.Купер).</p> <p>СРС: Розглянути три моделі конструювання ідентичності М.Кастельса та застосувати їх до конкретного прикладу.</p>
1.9	<p>Тема: Конфлікти ідентичностей в сучасному світі</p> <p>Основні питання: Есенціалістська та конструктивістська інтерпретації</p>

	<p>соціальної ідентичності. Концепція національної ідентичності (Е.Сміт). «Уявлена спільнота» (Б.Андерсон). Мультикультуралізм, політика визнання та ідентичність (Ч.Тейлор). Етнічна та національна ідентичності як фактор політичного конфлікту. Індивідуальні та групові ідентичності в розгортанні насильства.</p> <p>СРС: У вигляді тез викласти основні положення радянської «культурно-історичної школи» (Л.Виготський, А.Лурія, А.Леонтьєв, М.Бахтін).</p>
2.2	<p>Тема: Методологічні аспекти емпіричного дослідження соціальної ідентичності-2</p> <p>Основні питання: Загальна класифікаційна схема для ідентичностей: категорії, атрибути, виміри (К.Чандра, Д.Лейтін). Евристичні можливості застосування різних методів вивчення ідентичності в соціології. Обумовленість методологічного вибору теоретичною моделлю. Конструювання вимірювальних інструментів. Переваги та недоліки окремих вимірювальних стратегій. Порівняльні можливості кількісних і якісних методів у дослідженні соціальної ідентичності.</p> <p>СРС: Порівняти два вимірювальні інструменти для вивчення соціальної ідентичності. Вказати на їхні сильні та слабкі сторони.</p>
2.4	<p>Тема: Кількісні методи вимірювання соціальної ідентичності-2</p> <p>Основні питання: Контент-аналіз й інші методи аналізу тексту. Тестові процедури. Тест 20 самовизначень «Хто Я?» (Кун, МакФартленд). Семантичний диференціал (Ч.Осгуд). Q-сортування (В.Стефансон) та його модифікації. Стандартизовані опитувальники. Соціальний експеримент як метод дослідження процесів категоризації та ідентифікації. Приклади досліджень процесів ідентифікації та соціальних ідентичностей в рамках кількісної парадигми.</p> <p>СРС: Проаналізувати дані, отримані за допомогою метода семантичного диференціалу.</p>
2.6	<p>Тема: Біографічний метод та історія сім'ї в дослідженнях соціальної ідентичності.</p> <p>Основні питання: Біографічний метод, його можливості та алгоритми застосування в дослідженнях ідентифікаційних структур і практик. «Історія сім'ї» Д.Берто. Біографічний метод дослідження ідентичностей (П.Бергер, Б.Бергер «Соціологія: Біографічний метод»).</p> <p>СРС: Застосувати біографічний метод до проблематики соціальної ідентичності.</p>
2.8	<p>Тема: Фокус-група як метод дослідження соціальної ідентичності.</p> <p>Основні питання: Фокус-групи в дослідженнях проблем ідентичності. Приклади досліджень процесів ідентифікації та соціальних ідентичностей в рамках якісної парадигми.</p> <p>СРС: Проаналізувати результати фокус-груп, присвячених проблемам європейської ідентичності.</p>

Семінарські (практичні) заняття

Основні цілі практичних занять – засвоєння матеріалу лекцій та результатів самостійної роботи студентів, поглиблення здобутих знань, формування навиків підготовки виступів,

формулювання та відстоювання власної позиції, а також набуття навичок аналізу соціологічної інформації з використанням спеціалізованого програмного забезпечення.

Основні завдання циклу практичних занять:

- Сформувати плюралістичне та науково обґрунтоване соціологічне мислення у студентів у процесі опрацювання ними різноманітних теоретико-методологічних і методичних підходів до вивчення проблем ідентичності, результатів дослідження різних типів і форм соціальної ідентифікації;
- Навчити застосовувати отримані знання та вміння для проведення власних міні-досліджень, комбінуючи якісні та кількісні методи збирання та аналізу емпіричних даних.

N з/п	Назва теми заняття
1.1	Ідентичність в соціологічному дискурсі
1.2	Становлення соціології ідентичності
1.3	Соціально-психологічні концептуалізації особистої та соціальної ідентичності
1.4	Соціально-психологічні теорії ідентичності когнітивного напрямку
1.5	Інтеракціоністські концепції соціальної ідентичності-1
1.6	Інтеракціоністські концепції соціальної ідентичності-2
1.7	Ідентичність в «теоріях сучасності»-1
1.8	Ідентичність в «теоріях сучасності»-2
1.9	Постколоніальні теорії ідентичності
2.1	Соціальні ідентичності в сучасну добу-1. Стать і гендер.
2.2	Соціальні ідентичності в сучасну добу-2. Етнічна та національна ідентичності.
2.3	Соціальні ідентичності в сучасну добу-3. Територіально-просторові ідентичності.
2.4	Соціальні ідентичності в сучасну добу-4. Транснаціональні ідентичності.
2.5	Соціальні ідентичності в сучасну добу-5. Класові ідентичності.
2.6	Соціальні ідентичності в сучасну добу-5. Релігійна ідентичність.
2.7	Соціальні ідентичності та міжгруповий конфлікт. Ідентичність та пам'ять.
2.8	Дискурс-аналітична стратегія дослідження ідентичності
2.9	Методологія та методи дослідження соціальних ідентичностей (колоквіум)

6. Самостійна робота студента/аспіранта

Самостійна робота є однією із складових навчального процесу, на яку має припадати значний обсяг навчального часу. При цьому студент має бути активним учасником навчального процесу, самоорганізовуватися, виробляти навички самостійного пошуку інформації та прийняття рішень. Кількість годин, відведених на самостійну роботу, визначається навчальним планом. Питання та завдання для самостійної роботи визначені робочою програмою до кожної теми з початкової дисципліни.

Опрацювання матеріалу здійснюється переважно шляхом уважного прочитання лекційного матеріалу, виділення в ньому основних та другорядних моментів. У випадку зіткнення з незрозумілими моментами необхідно звернутися до відповідних тем в запропонованих рекомендованих джерелах.

Опрацьовуючи певну лекцію доцільно повторювати основні моменти попередніх лекцій, виділяючи можливі зв'язки між розглянутим раніше, та розглянутим тепер.

Формами контролю за самостійною роботою студентів є: усні відповіді на запитання за розглянутими темами, написання письмових контрольних робіт. Критеріями оцінювання при виконанні письмових завдань є:

- повнота та точність відповідей;
- правильне використання соціологічного понятійного апарату;
- глибина та достовірність аналізу даних;
- вміння правильно та аргументовано формулювати висновки.

Студенти самостійно опрацьовують наступні питання:

1. Порівняти поняття «соціальна роль» і «соціальна ідентичність». Записати в таблиці критерії порівняння та результати аналізу.
2. Визначити внесок Е.Еріксона в розвиток соціальної теорії ідентичності.
3. Проаналізувати результати тесту на визначення локусу контролю.
4. Проаналізувати результати тесту 20 самовизначень «Хто Я?» згідно запропонованої викладачем схеми.
5. Порівняти імпульсивне та рефлексивне «Я» (I – me). Результати порівняння презентувати у вигляді таблиці.
6. Порівняти основні положення теорій ідентичності, сформованих в рамках символічного інтеракціонізму, феноменології та етнометодології. Зробити висновки.
7. Розглянути три моделі конструювання ідентичності М.Кастельса та застосувати їх до конкретного прикладу.
8. Зробити опорний конспект праці Н.Еліаса «Зміна балансу між «Я» та «Ми». Визначити основні причини зміни балансу між особистою та колективною ідентичностями.
9. У вигляді тез викласти основні положення радянської «культурно-історичної школи» (Л.Виготський, А.Лурія, А.Леонт'єв, М.Бахтін).
10. Ознайомитися з аналітичною моделлю вивчення колективних ідентичностей Р.Ебделала та застосувати її на конкретному прикладі.
11. Порівняти два вимірювальні інструменти для вивчення соціальної ідентичності. Вказати на їхні сильні та слабкі сторони.
12. Проаналізувати методику вивчення ідентичності, що використовувалась в дослідженні «Львів-Донецьк». Зробити висновки щодо пізнавальних можливостей запропонованих підходів.
13. Проаналізувати дані, отримані за допомогою метода семантичного диференціалу.

14. Проаналізувати запропонований викладачем текст за допомогою дискурс-аналізу.
15. Застосувати біографічний метод до проблематики соціальної ідентичності
16. Розробити коротку програму проведення дослідження соціальної ідентичності з використанням одного із якісних методів.
17. Проаналізувати результати фокус-груп, присвячених проблемам європейської ідентичності.
18. Проаналізувати запропонований викладачем текст методами дискурсивної психології та критичного дискурс-аналізу.

Політика та контроль

7. Політика навчальної дисципліни (освітнього компонента)

Відвідування занять та виконання завдань

Відвідування лекційних занять є бажаним. Для студентів, які бажають досягти відмінних або хороших результатів у навчанні, активна робота на лекційних заняттях є необхідною передумовою. Однак відпрацювання пропущених лекцій не вимагається.

Під час вивчення курсу студенти виконують значний обсяг самостійної дослідницької роботи в малих групах. На основі засвоєння теоретичних знань студенти складають дослідницькі програми, які спираються на якісні методи. Готуючи програми та виконуючи дослідження тих чи інших форм і проявів соціальної ідентичності, студенти на практиці вчаться працювати з якісними методиками, отримувати та обробляти емпіричні дані, інтерпретувати їх та робити так звані «щільний опис». Від студентів очікується вміння застосовувати теоретичні положення на практиці. Студенти навчаються застосувати базові концептуальні поняття і терміни, що використовуються в рамках різноманітних теорій ідентичності, до аналізу проблем сучасного українського соціуму; розробляти програму та проводити самостійне міні-дослідження соціальної ідентичності із застосуванням окремих соціологічних теорій, аналізувати отримані результати; застосовувати соціологічні методи дослідження процесів міжгрупової та міжкультурної взаємодії; проводити вторинний аналіз соціологічних даних щодо різних типів і форм ідентичності.

Відвідування практичних (семінарських) занять є обов'язковим. Пропущені практичні (семінарські) заняття слід виконати самостійно і відпрацювати під час консультацій.

Рейтинг студента значною мірою формуватиметься за результатами його роботи на практичних (семінарських) заняттях. Кожне пропущене практичне заняття (незалежно від причин пропуску) знижує підсумковий рейтинг студента з дисципліни. Студент, який пропустив практичні заняття, може отримати низький рейтинг, який не дозволить допустити такого студента до заліку. В такому разі теми з пропущених семінарських занять мають бути обов'язково вивчені, а практичні завдання виконані студентом. Контроль знань (розуміння) студента пропущених тем (виконання завдань) відбуватиметься під час спілкування з викладачем за графіком консультацій, доступним на сайті кафедри соціології, або під час перерви у навчальному занятті («на парі»). Студент, який виконає відповідні завдання (надать відповіді на запитання) отримуватиме відповідні бали до рейтингу залежно від якості відповідей (виконання завдання).

Форми роботи

На лекціях висвітлюються зміст основних теоретико-методологічних засад і базових концептуальних понять й термінів, що використовуються в рамках різноманітних теорій ідентичності, сучасного концептуального апарату ідентифікаційного аналізу, теоретико-методологічні основи сучасних концепцій ідентичності, суть та основні аргументи різних теоретичних шкіл і напрямів дослідження проблем ідентифікації, предметна специфіка вивчення ідентичності в рамках філософії, психології, соціальної психології, антропології та соціології, а

також місця теорії ідентичності в соціологічному дискурсі, зміст найважливіших теорій ідентичності та їх продуктивних можливостей при аналізі сучасних ідентифікаційних процесів, значення теорій ідентичності для проведення прикладних соціологічних досліджень, результати застосування теорій ідентифікації в процесі дослідження українського соціуму, в т.ч. проблем виникнення та вирішення конфліктів, а також особливості дизайну, організації та проведення досліджень з проблем соціальної ідентифікації. Таким чином, лекція поєднує в собі як теоретико-методологічну, так і методико-практичну складові аналітичного процесу. В сучасному соціально-гуманітарному знанні відсутній єдиний підхід до осмислення ідентифікаційних процесів. Множинний характер теорій ідентичності та ідентифікації передбачає необхідність їх систематизації, визначення теоретико-методологічних засад існуючого концептуального різнобарв'я, з'ясування їх епістемологічних можливостей при вивченні сучасного суспільства. Всі ці питання займають важливе місце в професійній підготовці соціологів і акумулюються в курсі «Соціальна ідентичність та конфлікти в модерному соціумі». Тематика лекцій висвітлена у робочій програмі дисципліни. Вітаються питання від студентів до викладача під час лекції. Лектор може ставити питання окремим студентам або аудиторії загалом. Вітається діалог між студентами і викладачем на лекції.

Від студентів очікується вміння застосовувати теоретичні положення на практиці. На практичних заняттях будуть обговорюватися проблемні аспекти використання різних методів аналізу соціологічної інформації. Під час практичних занять викладач узагальнюватиме та аналізуватиме помилки і недоліки проведеної студентами роботи з обробки та аналізу кількісної соціологічної інформації, відповідатиме на питання студентів, студенти працюватимуть над помилками та недоліки один одного. На заняттях використовуватимуться різні кейс-стаді, робота з різноманітними базами даних, активні методи навчальної діяльності в парах і мікрогрупах. Під час практичних і лабораторних занять студенти працюватимуть з різноманітними джерелами соціологічної інформації, вчитимуться аналізувати її.

В ході семестру кожний студент за обраною темою здійснює підготовку та написання домашньої контрольної роботи у вигляді творчого есе на тему власної персональної та соціальної ідентичності (детальний опис ДКР див. Додаток В).

Правила поведінки на заняттях

Під час проведення занять рекомендується відключати телефони з метою досягнення більшого рівня уваги та сфокусованості на навчальній діяльності. Водночас, за рекомендацією викладача можна користуватися засобами зв'язку для пошуку інформації на гугл-диску дисципліни або в інтернеті.

Від студентів під час занять – як семінарських, так і лекційних, очікується активна діяльність, участь в обговоренні питань, виконання практичних завдань, вправ і задач, постановка запитань, внесок у колективну дискусію тощо.

Під час відповідей на практичних заняттях не слід читати зі смартфона, планшета або ноутбуку. Варто використовувати зроблені студентом нотатки, конспекти прочитаного навчального матеріалу та проведений самостійно вдома або на парі аналіз даних.

Правила призначення заохочувальних та штрафних балів

Заохочувальні бали	Штрафні бали
--------------------	--------------

Критерій	Ваговий бал	Критерій	Ваговий бал
Участь у конференції / публікація тез	5 / 10 балів		
Участь у 2 турі Всеукраїнської студентської олімпіади	10 балів		
Публікація наукової статті	10 балів		
Переклад статті, розділу книги, доповіді	10-20 балів		

Політика дедлайнів та перескладань

Кожне письмове домашнє завдання, про яке викладач повідомлятиме заздалегідь, має бути виконане до початку відповідного практичного (семінарського) заняття. Виконане завдання треба здати за день до дати відповідного заняття (виставити на сторінці дисципліни в Google Classroom – у випадку дистанційного (онлайн) навчання, переслати на електронну пошту викладача – у випадку очного навчання). За надані невчасно домашні завдання будуть зніматись бали (див. **Правила призначення заохочувальних та штрафних балів**).

Політика університету

Академічна доброчесність

Політика та принципи академічної доброчесності визначені у розділі 3 Кодексу честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Детальніше: <https://kpi.ua/code>.

Норми етичної поведінки

Норми етичної поведінки студентів і працівників визначені у розділі 2 Кодексу честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Детальніше: <https://kpi.ua/code>.

8. Види контролю та рейтингова система оцінювання результатів навчання (PCO)

Нижче в таблиці наведено всі види контролю та бали за кожен елемент контролю.

№ з/п	Контрольний захід оцінювання	%	Ваговий бал	Кількість	Всього
1.	Виступи на семінарських (практичних) заняттях, практичні вправи та завдання	55	5	11	55
2.	Домашня контрольна робота (ДКР)	25	25	1	25
3.	Модульна контрольна робота	20	10	2	20
	Всього				100

Календарний контроль

Проводиться двічі на семестр як моніторинг поточного стану виконання вимог силабусу. Проміжна атестація студентів (далі – атестація) є календарним рубіжним контролем. Метою проведення атестації є підвищення якості навчання студентів та моніторинг виконання графіка освітнього процесу студентами.

На першій проміжній атестації студент отримує «зараховано», якщо його поточний рейтинг на час атестації складає 20 і більше балів. На другій проміжній атестації студент отримує «зараховано», якщо його поточний рейтинг на час атестації складає 40 і більше балів. У випадку, якщо цей показник не відповідає вимогам, виставляється «не атестований». Відпрацювання «неатестації» здійснюється на консультаціях з викладачем шляхом усної відповіді на питання не засвоєного студентом матеріалу та виконання пропущених практичних робіт.

Семестровий контроль: залік

Умови допуску до семестрового контролю: зарахування усіх практичних завдань та семестровий рейтинг не менше 40 балів.

Таблиця відповідності рейтингових балів оцінкам за університетською шкалою:

Кількість балів	Оцінка
100-95	Відмінно
94-85	Дуже добре
84-75	Добре
74-65	Задовільно
64-60	Достатньо
Менше 60	Незадовільно
Не виконані умови допуску	Не допущено

9. Додаткова інформація з дисципліни (освітнього компонента)

Перелік питань, які виносяться на семестровий контроль (залік):

1. Тракткування поняття «ідентичність» в психології та соціології: спільне та відмінне.
2. Концептуальні положення, що розділяються різними теоріями ідентичності.
3. Внесок Е.Еріксона в дослідження ідентичності.
4. Соціально-психологічне осмислення проблеми ідентичності: Я-образ, Я-концепція, самокатегоризація.

5. Тест двадцяти самовизначень («Хто Я?»): методика, пізнавальні можливості, аналіз результатів.
6. Соціальні та інтелектуальні чинники розповсюдження теорій ідентичності в сучасних суспільних науках.
7. Основні функції теорії ідентичності в соціології.
8. Перспективи та складнощі використання поняття «ідентичність» в соціології.
9. Внесок Ч.Х.Кулі в розвиток ідей про природу людського Я. Концепція «дзеркального Я» і первинна група.
10. В.А.Томас як передвісник символічного інтеракціонізму. Установка та визначення ситуації.
11. Теорія ідентичності Дж.Г.Міда.
12. Імпульсивне та рефлексивне «Я» (внутрішньо-психічне – соціальне, І – me). Ідентичність як прийняття ролі іншого.
13. Формування ідентичності в процесі соціалізації. «Значущі інші» та «узагальнений інший».
14. Конструктивістський та есенціалістський підходи в дослідженні ідентичності.
15. Проблема соціальних ідентичностей в сучасній українській соціології: ключові аспекти.
16. Регіональна ідентичність в українському суспільстві.
17. Можливості та сенс порівняння Львова та Донецька через призму соціальних ідентичностей: соціальні, культурно-історичні, національні, демографічні чинники.
18. Методика трендового соціологічного дослідження «Львів – Донецьк:соціологічний аналіз групових ідентичностей та ієрархій суспільних діяльностей – 1994, 1999, 2004, 2009».
19. Ієрархія ідентичностей мешканців Львова та Донецька: спільне та відмінне.
20. Національна ідентичність: сутність і структура.
21. Феномен радянської та пострадянської ідентичності.
22. Регіональне різноманіття та національна ідентичність в сучасному українському суспільстві.
23. Проблематика ідентичності через призму структурно-функціоналістського підходу. Переваги та недоліки цього підходу.
24. Застосування ідей та теорії Мертона в рамках дослідження проблематики ідентичності.
25. Методологія та інструментарій порівняльного дослідження ідентичності: можливості та обмеження (на прикладі польсько-російського проекту).
26. Порівняння польського та російського суспільств через призму ідентифікацій: спільне та відмінне.
27. Зміни в процесах ідентифікації суспільствах, що трансформуються (на прикладі порівняльного польсько-російського дослідження).
28. Продуктивний потенціал ідентифікацій в умовах суспільства, що трансформується.
29. Концепція ідентичності Е.Гіденса. Індивідуальна ідентичність як екзистенційна проблема.
30. Проблеми ідентичності в концепції З.Баумана. «Плинна сучасність».
31. Проблеми ідентичності в концепції І.Гофмана.
32. Ідентичності в епоху глобалізації.
33. Криза приналежності та національна ідентичність в сучасних умовах.
34. Дискурс-аналіз про сутність і механізми конструювання соціальної ідентичності.
35. Влада, знання та ідентичність: дискурс-аналіз М.Фуко.
36. Проблематика ідентичності в критичному дискурс-аналізі.
37. Конверсаційний аналіз та дискурсивна психологія як напрями дослідження ідентичності.
38. Соціально-класова ідентичність.
39. Гендерна ідентичність.
40. Колективна пам'ять як механізм конструювання колективної ідентичності.
41. Політика ідентичності та її наслідки.
42. Мультикультуралізм, політика визнання та ідентичність (Ч.Тейлор).

43. Теорія соціальної ідентичності (Г.Теджфел, Дж.Тернер).
44. Конструювання соціальної реальності та проблема соціальної ідентичності.
45. Публічний вимір релігійної ідентичності в сучасному світі (Х.Касанова).
46. Релігійний фундаменталізм і культурна ідентичність (М.Кастелс).
47. Європейська ідентичність. Ю.Габермас про необхідність і можливість європейської ідентичності.
48. Космополітична (глобальна) ідентичність. У.Бек про космополітичну свідомість.
49. Дослідження соціальної ідентичності в феноменологічній соціології.
50. Специфіка територіальної ідентифікації населення України.

Неформальні дистанційні та онлайн курси

Існує можливість зарахування сертифікатів проходження дистанційних чи онлайн курсів за відповідною тематикою. Використання тих чи інших масових відкритих онлайн курсів (повністю або частково) має бути попередньо узгоджене з лектором. Рекомендуються до вивчення наступні онлайн курсів, наявні на даний момент на провідних освітніх платформах: «Вибрані питання європейської історії» (https://courses.prometheus.org.ua/courses/UCU/History001/2016_T1/about), «Qırım: Крим – це ми» (https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+QIRIM101+2021_T2/about).

Інклюзивне навчання

Допускається

Робочу програму навчальної дисципліни (силабус):

Складено: доцентом кафедри соціології, к.с.н., доц. Коржовим Геннадієм Олександровичем

Ухвалено: кафедрою соціології (протокол № 12 від 24.05.2024 р.)

Погоджено: Методичною комісією ФСП (протокол № 9 від 26.06.2024 р.)

РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

PCO кредитного модуля «Соціальна ідентичність та конфлікти в модерному соціумі» передбачає оцінювання робіт студентів з наступних видів робіт:

- 1) Виступи на семінарських (практичних) заняттях, експрес-опитування, опитування за темою заняття, тест (Г сем)
- 2) Домашня контрольна робота (ДКР) (Г дкр)
- 3) Модульна контрольна робота (МКР) (Г мкр)

1. Розрахунок вагових балів

PCO з дисципліни складається із суми балів студента за виконані контрольні заходи протягом семестру (RD)

$$RD = \Gamma \text{ сем} + \Gamma \text{ дкр} + \Gamma \text{ мкр} = 100 \text{ балів}$$

- 1) Виступи на семінарських (практичних) заняттях, експрес-опитування, опитування за темою заняття (Г сем)

Ваговий бал – 5 балів за правильну відповідь (доповнення до відповіді) на одне питання. Максимальна кількість балів за активність на семінарських заняттях дорівнює

$$\Gamma \text{ сем} = 5 \text{ балів} * 11 \text{ від.} = 55 \text{ балів}$$

При відповіді на кожне питання студент отримує :

- «відмінно», повна відповідь (не менше 90 % потрібної інформації, якщо у відповіді студент демонструє глибоке знання матеріалу, логічно і послідовно його викладає, дає обґрунтовані висновки, вільно оперує конкретними даними, з легкістю і переконливо відповідає на поставлені питання; активна участь в занятті – 5 балів;
- «дуже добре» і «добре», достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації), або повна відповідь з незначними неточностями, відповідає на більшість з поставлених питань – 3-4 бали;
- «задовільно» і «достатньо», неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації) та значні помилки, на поставлені питання відповідає слабо, або не відповідає взагалі, доповнення до відповіді інших студентів – 1-2 бали.
- «незадовільно», відсутня робота на семінарі, студент виявився не готовим відповідати на поставленні питання – 0 балів.

- 2) Виконання домашньої контрольної роботи та її презентація (Г дкр).

Ваговий бал – 25 балів.

«відмінно» – 23-25 балів

«дуже добре» – 20-22 балів

«добре» – 16-19 балів

«задовільно» – 13-15 балів

«достатньо» – 11-12 балів

Fx (допуск до виконання залікової контрольної роботи) – 10 балів

При отриманні менше 10 балів домашня контрольна робота студенту не зараховується.

Критерії оцінювання:

Робота оцінюється відповідно до повноти виконання завдання, коректності опису результатів, теоретичної та фактографічної насиченості, глибини аналізу.

3) Дві модульні контрольні роботи по 10 балів (максимум) кожна протягом семестру (Г мкр).

Заохочувальні бали

За участь в науково-практичних конференціях, що проходять на ФСП або в інших освітянських та дослідницьких установах, за публікацію тез або наукової статті, за участь в олімпіадах або конкурсах наукових студентських робіт студент отримує додаткові бали.

Умови допуску до семестрового контролю: зарахування усіх практичних завдань та семестровий рейтинг не менше 40 балів.

Студенти, які протягом семестру набрали 60 і більше балів, можуть отримати, за згодою студента, без додаткового опитування семестрову оцінку «автоматом».

Для отримання «зараховано» з першого календарного контролю студент повинен мати не менше ніж 20 балів, для отримання «зараховано» з другого календарного контролю студент повинен мати не менше ніж 40 балів.

Переведення значення рейтингових оцінок в ECTS та традиційні оцінки для виставлення їх до залікової відомості та залікової книжки здійснюється відповідно до табл.1

Таблиця 1

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Традиційна оцінка
95 - 100	відмінно
85 - 94	дуже добре
75 - 84	добре
65 - 74	задовільно
60 - 64	достатньо
Менш ніж 60	незадовільно

**Вимоги до домашньої контрольної роботи (творчого есе) на тему
«Хто я? Звідки? Куди прямую?»**

ДКР виконується у вигляді творчого есе, в якому кожний студент описує та аналізує власну персональну та соціальну ідентичності в динаміці особистої біографії та сімейної історії. Застосовуючи різні методи (автобіографічний, сімейна історія, антропологічний, біографічний, усна історія, аналіз документів, глибинне інтерв'ю, візуальна соціологія тощо), студенти аналізують різні виміри своєї ідентичності на фоні подій і трансформацій, що відбувались з їх родинами на протязі кількох поколінь і великих історичних перетворень, катаклізмів і явищ, що мали місце в житті країни. Завдання сприятиме розвитку соціологічної уяви, формуванню вміння побачити індивідуальний досвід через призму макросоціальних процесів і тенденцій. Загальна тема есе «Хто я? Звідки? Куди прямую?».

Студенти спробують зрозуміти, як сімейний досвід кількох поколінь вплинув на становлення їх як особистостей, як макросоціальні зрушення (політичні події, соціальні та культурні зміни, технологічні інновації тощо) перетворювали їх досвід і досвід їх близьких. Продовженням яких життєвих світів, успадкованих від родинних зв'язків, вони є, і чим вони відрізняються від своїх предків. Завдяки чому вони відрізняються від своїх батьків? Що робить їх унікальними на фоні інших представників свого покоління? Які зміни в ідентичностях відбувались і завдяки яким впливам? Чи їх ідентичність та ідентичність їхніх предків була «приписаною», «з гнізда» (тобто диктувалася середовищем, в якому вони народилися), чи була змінена під впливом обставин? Якщо була змінена, то які саме причини та фактори спровокували ці зміни? Коли і чому вони сталися? Як співвідносяться персональні та колективні компоненти ідентичності? Ці та низка інших питань мають бути в фокусі уваги студентів при написанні даної творчої роботи.

Особлива увага має приділятися конфліктам і способам їх вирішення як рушійним силам становлення та розвитку ідентичності. Очікується, що робота повинна мати логічну структуру, однак заохочується креативний підхід. Опис має бути не тільки насиченим фактами, але й осмисленим за допомогою тих чи інших теорій та концептуальних підходів, що розглядаються в рамках дисципліни.

Обсяг ДКР складає 7-10 стор. (1,5 інтервала, шрифт 14, TimesNewRoman).